

УДК 811

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-5-5>

Наталія КИСЕЛЮК,
orcid.org/0000-0002-8401-8579
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) kyselyuk@ukr.net

Анжеліка ЯНОВЕЦЬ,
orcid.org/0000-0002-1626-5244
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету
(Луцьк, Україна) anzelikayanovec@gmail.com

АНАЛІЗ КОМУНІКАЦІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕМОТИВНОЇ ЕКОЛІНГВІСТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ)

Стаття присвячена одному з важливих критеріїв емотивної еколінгвістики – екологічності. Мета цього дослідження – встановити критерії, за якими можна було б ідентифікувати комунікацію як екологічну/неекологічну, а відтак – корелювати її задля досягнення комунікативних цілей у спілкуванні. Автори зазначають, що оскільки еколінгвістика розвинулась на основі емотіології, то доцільним є скористатися методами дослідження, які застосовують у цій науці. Заслужовує на увагу проведений авторами аналіз метод руйнації асоціацій, суть якого полягає у зануренні лексичної одиниці у контекст, відмінний від асоціацій з концептом цієї одиниці. Аналіз був здійснений на основі розгляду словникових дефініцій лексичних одиниць з негативною емотивною оцінністю і довів, що зміна контексту дозволяє змінити негативне емоційне значення на позитивне, особливо якщо воно супроводжується позитивною оцінною лексикою. Провідними концептуальними положеннями здійсненого авторами дослідження є твердження про те, що в емотивній комунікації між статусом емотивних одиниць та екологічністю/неекологічністю спілкування немає чітких кореляцій і одна й та ж лексична одиниця має як позитивний, так і негативний потенціал, який розкривається в конкретній комунікативній ситуації. На думку авторів в процесі комунікації не співпадають не лише ілюкція та перлюкція повідомлення, але й перлюктивний ефект на різних комунікантів може також різнитись. Здійснений у роботі аналіз довів, що успішна екологічна комунікація прямо залежить від емоційної компетенції мовців. Як показав фактичний матеріал, не завжди використання лайливої або обценної лексики викликає негативні емоції, продукує конфліктні ситуації та є свідченням неекологічності. Незважаючи на тісний зв'язок між негативними емоціями та неекологічними ситуаціями, слід зазначити, що прямого зв'язку цих емоцій з їхньою лінгвістичною репрезентацією не існує. З точки зору екологічності негативно марковані лексичні одиниці можуть викликати цілком позитивну емоційну реакцію і навпаки – позитивно забарвлена емотивна лексика може продукувати зворотню рефлексію. Доведено, що екологічним слід вважати таку комунікацію, причиною якої є конструктивні наміри мовця на кооперацію та орієнтація на досягнення комунікативного успіху.

Ключові слова: емотіологія, емоції, емотивна еколінгвістика, екологічні критерії, вербальні засоби, невербальні засоби, екологічна/неекологічна комунікація.

Natalia KYSELIUK,*orcid.org/0000-0002-8401-8579**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) kyselyuk@ukr.net***Anzhelika YANOVETS,***orcid.org/0000-0002-1626-5244**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign and Ukrainian Philology
Lutsk National Technical University
(Lutsk, Ukraine) anzelikayanovec@gmail.com*

ANALYSIS OF COMMUNICATION THROUGH THE PRISM OF EMOTIONAL ECOLINGUISTICS (ON THE BASIS OF CONTEMPORARY ENGLISH DISCOURSE)

The article is devoted to one of the most important criteria of ecolinguistics – to ecological criteria. The purpose of this research is to establish criteria to identify communication as ecological/non-ecological, and therefore to correlate it in order to achieve communicative goals. The authors note that since ecolinguistics is developed on the basis of emotiology, it is appropriate to use its research methods. The authors' analysis by destroying associations, is worth attention. The idea of the method lies in immersing a lexical unit in a context different from the associations with the concept of this unit. The main conceptual idea of the research is the statement the absence of strict correlations between ecological/non-ecological criteria of lexical units. The same lexical unit possesses both positive and negative potential and this potential is revealed in a certain communicative situation. The authors believe that during communication illocution of the message differs from its perlocution. Moreover, the perlocutionary effect on different communicators may also differ. The analysis performed in this research proves that successful ecological communication depends directly on the emotional competence of the speakers. As actual material shows, the use of swearing or obscenities does not always produce negative emotions, conflict situations and is evidence of non-ecological communication. Despite the close relation between negative emotions and non-ecological situations, it should be noted that there is no direct connection between these emotions and their linguistic representation. From the point of view of ecological/non-ecological criteria of communication, negatively marked lexical units can cause a completely positive emotional reaction, and vice versa – positively colored emotives can produce a reverse effect. It has been proven that communication is considered ecological, if the speaker is oriented to achieving communicative success and has constructive intentions for cooperation.

Key words: *emotiology, emotions, emotive ecolinguistics, ecological criteria, verbal means, non-verbal means, ecological/non-ecological communication.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики обґрунтованим є вживання терміну «екологія мови», оскільки «екологія» – це наука про навколишнє середовище, а мова є тим середовищем, в якому людина постійно перебуває. Відтак, екологію мови можна вважати механізмом, що відіграє ключову роль у взаємодії людини з мовою. Зважаючи на той факт, що людина – істота емоційна, доцільно досліджувати екологію мови крізь призму людських емоцій, прояв яких безпосередньо впливає на досягнення комунікативних цілей мовців. На думку Н. С. Івченко, саме цим і пояснюється виникнення нової галузі лінгвістики – емотивної еколінгвістики, метою якої є дослідження мови крізь призму екологічної вмотивованості емоцій, репрезентованих емотивними засобами мови. Дослідниця вважає, що емоції є мотиваційною основою вербальної та невербальної поведінки і безпосередньо визначають вибір засобів мовлення (Івченко, 2021: 99-105).

Аналіз досліджень. Проблема емоційної еколінгвістики активно займаються такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як К. В. Тараненко, Н. С. Івченко, С. В. Іонова, В. І. Шаховський, В. О. Самохіна та інші. Так, Ксенія Тараненко вважає, що у сучасному інформаційному суспільстві слід приділити особливу увагу екоконтролю задля забезпечення екологічності спілкування з метою усунення шкідливого впливу на здоров'я людини та її психоемоційний стан (Тараненко, 2020: 67-70). Наталія Шульжук дотримується думки, що правильний вибір засобів мови, здатність виправдовувати очікування співрозмовника, виконання комунікативних ролей, визначених соціальним статусом, професією, національною приналежністю та ін., уміння керувати емоціями й вербалізувати розбіжності у коректній формі суттєво гармонізують соціальну практику спілкування (Шульжук, 2022: 346-350). Ми вважаємо, що відсутність у мовців належної емотивної

та емоційної компетенції можуть завдати шкоди емоційній сфері адресата у міжособистісному спілкуванні, а в мас-медійній комунікації навіть вплинути на емоційні настрої суспільства. Зважаючи на це, у лінгвістиці постало питання про визначення критеріїв екологічності (або неекологічності) мовних засобів з точки зору їх емоційного змісту та доцільності вживання в різних емоційних ситуаціях.

Мета нашого дослідження – встановити критерії, за якими можна було б ідентифікувати комунікацію як екологічну/неекологічну, а відтак – корелювати її задля досягнення комунікативних цілей у спілкуванні.

Виклад основного матеріалу. Оскільки емотивна еколінгвістика тісно пов'язана з емотивною лінгвістикою, вважаємо за доцільне поспілкуватися методами та прийомами дослідження цієї спорідненої науки. На нашу думку, слід аналізувати не лише вербальні, але й невербальні емотивні засоби репрезентації емоцій в текстах, оскільки невербальна поведінка може не лише доповнювати та пояснювати вербальну частину повідомлення, але й протиставлятися їй (Киселюк, 2009: 138-139). Доцільним буде також дослідити принципи поєднання та реалізації цих засобів у живій комунікації.

Один із методів, який можна застосовувати для аналізу екологічності/неекологічності мовних одиниць, це метод руйнації асоціацій, притаманних певній лексичній одиниці, або занурення цієї одиниці в інший контекст. Так, наприклад, при дослідженні лайливої лексики зазвичай використовують асоціації, що розкривають негативне значення цього слова. Але зміна контексту дозволяє змінити негативне емоційне значення на позитивне, особливо якщо воно супроводжується позитивною оцінною лексикою. Порівняємо два випадки вживання лексичної одиниці *Damn*, взяті з *Cambridge Dictionary*:

1) *It's broken! Damn!* (an expression of anger)

2) *Damn, that tastes good.* (used for emphasis) (*Cambridge Dictionary*).

Як свідчать вищенаведені приклади, у першому випадку лексична одиниця *Damn* виражає злість та роздратування і має негативне значення, тоді як в другому прикладі цю лексему вжито разом з позитивно оцінним словом *good* задля підсилення позитивних емоцій (задоволення, захоплення).

Таким чином, виникає питання: чи завжди використання негативно маркованої емотивної лексики продукує неекологічну комунікацію? Слід встановити фактори, що викликають розлад схеми стандартної схеми «негативний стимул –

негативна реакція» і пояснюють цей когнітивний дисонанс.

Спробуємо проаналізувати декілька прикладів з негативно маркованим емотивом *bastard*. Відповідно до словника *Collins English Dictionary*, ця лексична одиниця має негативне емотивне значення, оскільки вживається як образлива лексика: *bastard is an insulting word which some people use about a person who has behaved very badly. [rude, offensive, disapproval]* (*Collins English Dictionary*). Наприклад:

Some bastard slashed the tires on my car.

Наведений приклад свідчить про обурливість ситуації (порізані шини), яка продукує негативні емоційні рефлексії, а отже – і негативну емоційну оцінку, результатом якої є неекологічне вербальне повідомлення *some bastard*. Цим же словом ми можемо охарактеризувати людину, описати проблему або ситуацію як неприємну або негативну: *If someone describes a problem or a situation as a bastard, they mean that it is extremely annoying or difficult to deal with* (*Collins English Dictionary*). Наприклад:

I had to go early 'cos it's a bastard to get your motor out of the car park.

Безумовно, існує прямий зв'язок між неекологічним мовленням та негативними емоціями як між очевидним стимулом та результатом. Як видно з контексту, забрати машину зі стоянки є справжньою морокою для мовця, і ця ситуація продукує в нього негативні емоції та впливає на вибір негативного емотиву *bastard*. Таким чином, наведені приклади свідчать, що негативно забарвлені емотиви репрезентують негативні, а отже – неекологічні емотивні ситуації.

Спробуємо тепер проаналізувати вживання емотиву *bastard*, додавши до нього позитивно заряджену емотивну лексичну одиницю:

1) *Congratulations on getting the job, you lucky bastard!*

2) *'Dude, he's dating the hottest girl of the school'. 'Oh Lucky Bastard!'*

Два останні приклади також містять негативний емотив *bastard*, але у супроводі позитивно забарвленої оцінної лексичної одиниці *lucky*, що докорінно змінює тональність повідомлення з негативною на позитивну. Позитивний ефект підкреслюється також ексclamаторністю повідомлення, про що свідчить пунктуація речення. Крім того, ситуації, що репрезентуються в наведених прикладах (отримання роботи, побачення з найпершою красунею школи) викликають у мовців приємні емоційні відчуття, а отже – вважаються екологічними. Як бачимо, використання в

мовленні лайливої лексики свідчить не про неекологічність емоційної ситуації, а про високий ступінь емоційного піднесення.

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що в емотивній комунікації між статусом емотивних одиниць та екологічністю/неекологічністю спілкування немає чітких кореляцій і одна й та ж лексична одиниця має як позитивний так і негативний потенціал, який розкривається в конкретній комунікативній ситуації. Саме тому проблема взаємозв'язку форми репрезентації емоційних станів та параметрів визначення екологічності або неекологічності комунікації потребує ретельнішого вивчення з урахуванням комунікативних цілей, які ставить перед собою комунікант.

Зважаючи на те, що людські емоції завжди індивідуальні і кожен індивід має своє власне розуміння та інтерпретацію емотивної лексики, можемо припустити, що в процесі комунікації не співпадають не лише ілокуція та перлокуція повідомлення, але й перлокутивний ефект на різних комунікантів може також різнитись. Це пояснюється тим, що на відміну від мислення та логіки, які піддаються певному контролю, якісний контроль за емоційними комунікативними процесами в принципі неможливий. Звичайно, ми можемо говорити про моральні або етичні норми поведінки, які дещо стримують бурхливий прояв емоцій у критичних ситуаціях, але суспільні норми та стереотипи не завжди можуть відігравати роль регуляторів емоційної комунікації. Саме тому свідоме прагнення комунікантів до екологічного емоційного спілкування, а також наявність базових знань про екологічні прийоми є надзвичайно важливим для успішної комунікації.

Наші дослідження довели, що інколи існує суттєва різниця між емоціями, які людина переживає, і емоціями, які вона репрезентує (Киселюк, 2009: 156-178). Так, наприклад, можна переживати емоцію, не репрезентуючи її, або, навпаки, репрезентувати емоцію, яку людина не переживає, або відмінну від тої, яку переживає насправді. Емотивність дозволяє трансферувати емоції з царини психіки до царини мови та мовлення і є підґрунтям для використання прийомів емоційного та емотивного «підлаштування» комунікантів, що сприяє розвитку їхньої екологічної свідомості. Наприклад:

“Good, Sarey!” she said warmly (or as warmly as she could manage). Rose smiled. “The lock? Don’t you worry about that. Just worry about being still. Still and silent. Do you understand me?”

“Lup.”(King, 2013: 337-338).

Наведений приклад свідчить про те, що емоційний контакт між співрозмовниками є надзвичайно важливим для успішної комунікації. Так, задля досягнення поставленої мети (змусити комуніканта поводитись тихо) мовець «підлаштує» свою комунікативну поведінку, використовуючи невербальні засоби, а саме: інтонацію та тембр голосу (*said warmly (or as warmly as she could manage)*), а також вербальну позитивну оцінку лексики (*“Good, Sarey!”*). Результатом такої поведінки є згода комуніканта, а отже – досягнення комунікативної мети.

Задля успішної комунікації мовці можуть свідомо впливати на емотивність спілкування попередньо оцінивши характер емоційної ситуації і демонструвати емпатію до співрозмовника використовуючи стратегію мітігації:

“Good.” Rose kissed her, then shut the door and snapped the padlock closed. She put the key in her zipper pack and leaned against the door. “Listen to me, sweetheart. If all goes well, you’ll get the first steam. I promise. And it will be the best you ever had.” (King, 2013: 237-338).

У поданому вище прикладі мовець прагне продемонструвати толерантність, довіру і приховати домінування, даючи вказівки. Для цього він використовує як позитивно заряджену емотивну лексику (*good, sweetheart*), так і невербальні тактильні компоненти, призначені для продукування позитивних емоцій (*Rose kissed her*). Завдання, яке жінка дає своїй співрозмовниці, є складним і небезпечним, тому, щоб зменшити ілокутивну силу впливу, вона прагне викликати довіру (*I promise*) і сподівання на краще (*it will be the best you ever had*).

Як вже було зазначено вище, жодна емоційна комунікативна ситуація ніколи повністю не повторюється, тому й вибір вербальних та невербальних засобів теж завжди різний. Зазвичай комуніканти використовують лексику загального значення, але емоційна компетенція та інтелект мовців є вирішальним при виборі того чи іншого мовного засобу. Створенню екологічної комунікації також сприяють вміння моделювати емоції в мовленні та створювати позитивні емоційні відчуття. Важливим також є правильне розуміння невербальних знаків, які можуть бути прямо протилежними вербальним. Це підтверджує наступний приклад:

She came downstairs wearing the pink flannel pajamas Momo had given her last Christmas. Her father was watching the Red Sox and drinking a glass of beer. She put a big smackeroo on his nose (he always said he hated that, but she knew he sort of liked it) and told him she was off to bed.

“La homework est complète, mademoiselle?”

*“Yes, Daddy, but the French word for homework is **devoirs**.”*

“Good to know, good to know. How was your mother? I ask because I only had about ninety seconds with her before you snatched the phone.”

*“She’s doing okay.” Abra knew this was the truth, but she also knew **okay** was a relative term. She started for the hall, then turned back. “She said Momo was like a glass ornament.” She hadn’t, not out loud, but she’d been thinking it. “She says we all are.”*

*Dave muted the TV. “Well, I guess that’s true, but some of us are made of surprisingly tough glass. Remember, your momo’s been up on the shelf, safe and sound, for many, many years. Now **come over here**, Abba-Doo, and give your Dad a hug. I don’t know if you need it, but I could use one.” (King, 2013: 196).*

У цьому прикладі один з комунікантів (донька) вдало використовує невербальний компонент «поцілунок» (дзвінкий «чмок» у ніс (*big smackeroo on his nose*)) для створення екологічного комунікативного середовища, незважаючи на попередні вербальні повідомлення про те, що іншому комуніканту (батькові) це не до вподоби (*he always said he hated that*). Це свідчить про те, що мовець добре володіє емоційною невербальною мовою, вірно вміє ідентифікувати знаки вербального та невербального спілкування та створювати позитивне емоційне середовище спілкування. Крім того, мовець виражає свої емоційні переживання опосередковано, підбираючи найвідповідніші слова, щоб передати емоційну інформацію про об’єкт розмови (*she also knew **okay** was a relative term*). Що ж до іншого учасника комунікації, то він підтримує екологію спілкування вербально, використовуючи повтор позитивних оцінних лексичних одиниць (*Good to know, good to know*), а також заохочує свою доньку до застосування позитивних невербальних знаків, які сприяють екологічності комунікації (*come over here, give your Dad a hug*).

Отже, на підставі опрацьованого матеріалу та наведених у роботі прикладів можемо зробити висновок про те, що людина – істота емоційна і емоції супроводжують будь-яку її діяльність. Це означає, що при аналізі будь-якої комунікативної ситуації слід враховувати не лише раціональну, але й емоційну сторону повідомлення. Аналіз емоційних комунікативних ситуацій довів, що вербалізовані емоції мають потужний вплив не лише на психічний, але й на фізичний стан людини. Таким

чином, доцільно говорити про емотивну та еколінгвістичну компетенції як складові загальної комунікативної компетенції мовця, оскільки саме вони впливають на формування емоційного інтелекту та на здатність адекватно реагувати на мовлення інших учасників комунікації і передбачити потенційний комунікативний ефект.

Здійснений у роботі аналіз довів, що успішна екологічна комунікація прямо залежить від емоційної компетенції мовців. Незважаючи на те, що певною мірою здатність до емоційної адаптації та «підлаштування» під співрозмовника закладені в психіку людини від народження, все ж таки більша частина емоційної компетенції формується впродовж життя і корелюється принципами кооперативного спілкування. Це стосується досвіду поведінки в реальній ситуації емоційної комунікації, де комуніканти вчаться застосовувати та відпрацьовувати прийоми емоційного впливу на співрозмовників.

Емоції є мотиваційною основою свідомості, а отже – дозволяють зрозуміти мотиви мовленнєвої діяльності мовця беручи до уваги не лише денотативне значення емоційних одиниць спілкування, але й їхній конотативний зміст та функціональне спрямування. Іншими словами, вони допомагають зрозуміти не лише зміст повідомлення, але й мотиви вибору комунікантом саме цих засобів репрезентації емоційного стану.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що при визначенні критеріїв екологічності (або неекологічності) мовлення в кожній комунікативній ситуації доцільно враховувати характер репрезентованих емоцій. Як показав фактичний матеріал, не завжди використання лайливої або обсценної лексики викликає негативні емоції, продукує конфліктні ситуації та є свідченням неекологічності. Незважаючи на тісний зв’язок між негативними емоціями та неекологічними ситуаціями, слід зазначити, що прямого зв’язку цих емоцій з їхньою лінгвістичною репрезентацією не існує. З точки зору екологічності негативно марковані лексичні одиниці можуть викликати цілком позитивну емоційну реакцію і навпаки – позитивно забарвлена емотивна лексика може продукувати зворотню рефлексію. Тому, на нашу думку, екологічним слід вважати таке мовлення, причиною якого є конструктивні наміри мовця на кооперацію та орієнтація на досягнення комунікативного успіху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Івченко Н. С. Карнавалізований анімаційний екодискурс: екологія емотивних мовних засобів. *Нова філологія*. 2021. № 84. С. 99–105.

2. Киселюк Н. П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану радості в художньому дискурсі (на матеріалі англійської прози ХХ-ХХІ століть) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київ. нац. лінгвістич. ун-т. Київ, 2009. 240 с.
3. Тараненко К. В. Тенденції розвитку світової та вітчизняної еколінгвістики. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер. Філологія. Соціальні комунікації*, 2020. Том 31 (70) № 2. Ч. 1. С. 67–72.
4. Шульжук Н. В. Комунікативно-прагматичні виміри конфлікту як результату мовленнєвої агресії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Філологія»*. 2022. Вип. 13(81). С. 346–350.
5. Cambridge Dictionary: веб-сайт. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/damn> (дата звернення 22.01.2023).
6. Collins English Dictionary: веб-сайт. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english> (дата звернення 22.01.2023).
7. King S. *Doctor Sleep : a novel*. New York : Scribner, 2013. 376 p.

REFERENCES

1. Ivchenko N. S. Karnavalizovanyj animatsijnyj ekodyskurs: ekolohiia movnyh zasobiv [Carnivalized animated ecodiscourse: ecology of emotive language means]. *New Philology*. 2021. № 84. P. 99–105. [in Ukrainian].
2. Kyseliuk N. P. Verbal'ni ta neverbal'ni zasoby aktualizatsii emotsijnogo stanu radosti v hudozhniiomu dyskursi (na materialii anhlomovnoii prozy XX–XXI stolit') [Verbal and Nonverbal Means of Actualizing the Emotional State of Joy in Literary Discourse (A Study of the 20th-21th Century English Prose).] : dis. ... cand. philol. science : 10.02.04 / Kyiv National Linguistic University. Kyiv, 2009. 240 p. [in Ukrainian].
3. Taranenko K. V. Tendentsii rozvytku svitovoji ta vitchyznianoji ekolinhvistyky [Trends in the development of world and domestic ecolinguistics]. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Tavria National University . Series: Philology*. 2020. Vol. 31(70). № 2. Part. 1. P. 67 –72. [in Ukrainian].
4. Shulzhuk N. V. Komunikatyvno-prahmatychni vymiry konfliktu jak rezultatu movlennevoii ahresii [Communicative and pragmatic dimensions of conflict as a result of speech aggression]. *Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University: Philology Series*. 2022. Vol. 13(81). P. 346–350. [in Ukrainian].
5. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/damn> (accessed 22 January 2023).
6. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english> (accessed 22 January 2023).
7. King S. *Doctor Sleep : a novel*. New York : Scribner, 2013. 376 p.